

ELS CAFÈS DEL MEU AVI

Perquè el meu avi era cafeter. Li deien Francesc, encara que moltes vegades algun foraster el creia súbdit dels nostres veïns francesos. La fonètica del nom, a vegades, així ho afavoria.

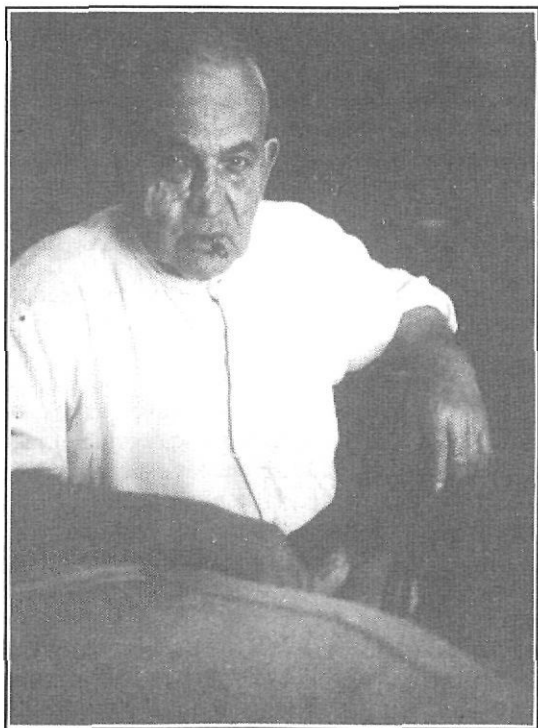
En aquells temps, a principis de segle, tampoc n'hi devia haver gaires, de cafès, a Mataró; la ciutat no era massa ufanosa. El primer cafè que regentà el meu avi fou al carrer de la Mercè. La ciutat llavors gairebé acabava pel-cantó de ponent, en aquella filera de cases que en un futur seria, per la numeració, el carrer més llarg, i al mateix temps la carretera nacional, que creuaria tot el terme. Allí, actualment el número 457 del Camí Ral, hi hagué el primer local on el meu avi va fer, com se'n deia, la primera pela.

Jo no puc recordar-ho, tot i que vaig néixer el 1916. Sí que penso que el primer plor seria quelcom emboirat pels primers efluvís d'aquelles caliquenyas, d'aquelles fàries que ja vaig reconèixer i ensumar quan el local del segon cafè era a la Riera.

No puc concretar en quin moment i per què el meu avi havia obert el negoci a l'aleshores carrer més cèntric de la ciutat. Recordo, sí, el lloc i alguns detalls... Era pel número i un primer pis, on es pujava per una escala de cargol. Havia estat local amb teatre, ja que era tota una gran sala amb un fons on hi havia els fogons, i tot el necessari per fer el cafè i també el taulell per servir-lo. Taules i cadires de boga arrodonien l'ambient. També encara hi havia, a sobre la motllura de guix de l'escenari, un escut amb les dues barres catalanes. Igualment fou, em sembla, dels primers cafès on es jugava a billar, col·locat aquest sota l'espai de l'escenari.

Jo, llavors un vailet –seria pels anys 1925-1926–, a estones en què no es feia servir, hi jugava a caramboles. Em complaïa que els jugadors d'edat em veiessin i lloessin les meves jugades. Fou una afició que, com a joc, ja poc més en vaig gaudir. Sí que seria un nexa d'unió aquest billar, per anar confegint la història i l'avatar dels altres cafès que el meu avi anà obrint al llarg dels anys.

Quan ja el nou local de l'avi era en un altre lloc de la ciutat, pels voltants del 1927-28, em frapà moltíssim veure-hi al balcó una bandera espanyola amb aquelles lletres d'«Unión Patriótica». El general Primo de Rivera havia arribat al poder central, a una dictadura militar que, afortunadament, no durà massa anys. Aquest devia ser el meu primer referent personal del que s'anomena política.

Llavors, a les taules del cafè ja llegia, encara no massa, la trajectòria política del nostre país. *La campana de Gràcia* i *L'esquella de la torratxa* foren segurament els meus primers coneixements de la política d'esquerres que devia, si més no, llegir. Deixem la Riera, veritable riera, sense llambordes, que quan plovia fort l'aigua s'escorria amb força cabal, i ens traslladem ara a un lloc potser més tranquil i no tan cèntric.

Som ara al carrer de Beat Oriol. Si deixem cases a banda i banda ens trobarem al mig, amb la façana cara a cara, el carrer de Sant Joaquim. En un extrem, al cantó de ponent, s'hi troba La Moderna, un cafè quelcom més gran, que ja fa temps que sembla gaudir de popularitat i clients. A l'altra banda, les tartanes d'en

Marcelino Llibre, que més tard esdevindrà el primer taxista de la ciutat. I, a prop d'ací, la nostra casa familiar, al 27 de Gener, al segon pis, on s'agombola tota la família, avis, pares i néts.

L'estança del cafè era a prop. Tot i que els pares treballaven tota la setmana, els dissabtes i diumenges també ajudaven l'avi i l'àvia en el negoci.

A més, introduïrem en aquest local més espaiós força avantatges de cara al negoci: disposava d'un lloc reservat al fons del local, i de taules i cadires destinades al joc. Era habitual, era corrent, llavors en aquells temps, jugar a cartes en tots els cafès. Igual es jugava al tuti que a la manilla..., i en d'altres tampoc no hi faltaven els afeccionats al dòmino.

A part, però, l'avi tenia la taula del «burro», on gairebé sempre es jugaven diners. Ell era qui repartia les cartes, un crupier casolà, que de cada jugada servida un tant per cent petit, cèntims, anava a parar a la caixeta de la taula gran, folrada de panyo verd lloro i de forma oval. A més dels jugadors, al voltant sempre s'hi agombolaven els que només miraven com anava el joc, o també d'altres a punt per encabir-s'hi quan algú plegava. Aquí devien començar a fer el seu camí els biombos, que feien de pantalla al joc i al jugador, i que anirem retrobant més endavant en altres escenaris.

En aquesta cruïlla de lloc i anys, el cafè anava endavant. L'avi hi tenia força clientela. Eren homes que els diumenges, especialment, anaven al cafè; a més de la beguda, cafè i copa, fumaven el seu caliquenyo descansadament al voltant de les taules, quan tocava sortien les cartes i es podien passar tota la tarda i part de la nit jugant el seu joc preferit.

Foren uns anys d'eufòria. El vailet, jo, ja més crescut, feia d'aquest lloc del Beat Oriol (Batoriol, moltes vegades) un camp de jocs i trapelleries. Era el temps dels cromos, molts de cinema, motiu de jocs i canvis amb els altres nois del carrer, en Jaume, en Pompili, en... També el de cartrons, el cartró de les capses de llumins que arplegàvem sota taula i cadira, especialment de La Moderna, el cafè de la cantonada amb el carrer de Cuba. Ací arribaríem a veure i sentir l'orquestrina «Els Verdi», i potser «Badia y su ritmo». Era el temps del jazz... I les serenates? Aquestes eren el motiu pel qual orquestrines com aquestes congregaven al seu voltant i ritme la jovenalla, d'altres no tan joves, els veïns del carrer i, no cal dir-ho, gent d'altres punts de la ciutat.

I a prop, on també hi havia serenata, era al carrer de Sant Joaquim, el tros que anava fins a la plaça de Cuba. Entre serenates, que el cafè s'omplia força, especialment els dissabtes i diumenges, i els estalvis que el meu avi devia fer durant aquells anys, s'intentà de comprar la casa. En principi va semblar que hi havia acord, però quan tot estava lligat, el propietari es desdí. No he sabut mai per quines raons. El negoci, empès per altres vents, es traslladà aquesta vegada al número 2 del carrer Nou.

Llavors el local del carrer Nou esdevenia encara més cèntric, amb un aforament amplíssim i amb un ús també de la primera i la segona planta, de dimensions força reduïdes. I aquí, per a mi, comença la història més brillant de l'activitat dels cafès del meu avi.

Haurem de fer la seva ressenya per compartiments de lloc.

La planta baixa, amb dos còssos d'amplada, s'estenia a dos nivells. El més baix, gairebé tot menys un petit requadre, al costat de la porta d'entrada, serviria com a sala d'exposicions i fins i tot com a petit teatre.

Anem per pams. Al nivell més alt trobem una nevera molt gran on s'encabien a l'estiu les cerveses, gasoses i «fruit-xampany», tot refrescat amb les barres de gel que en Codina, des del Camí Ral, repartia als seus clients; i al costat esquerre, el magnífic taulell amb les aixetes de l'aigua fresca pel serpentí provinent de la nevera. I també la pica per esbandir plats i gots, i lloc de servir les begudes. Ací farem un parèntesi sobre aquest tema. Tot i que als cafès la beguda era la més normal, no podem deixar d'esmentar la gran quantitat de gasoses i cerveses, de consum molt elevat especialment a l'època estival. I tampoc d'on sortien aquestes populars begudes en aquells temps a la nostra ciutat. Per cert, la fàbrica no era massa lluny d'on el meu avi havia deixat el negoci, per anar al carrer Nou. La

«Factoria» es trobava al carrer de Cuba, cap avall, a tocar del carrer de la Mercè, i els seus fabricants eren els germans Jané, per cert bons amics del meu avi. Gasosa i cervesa amb tap de suro, escumoses i refrescants, elaborades, especialment la cervesa, amb aquell perfum intens de lúpul que es deixava paladejar goludament. Barrejada amb la gasosa, sortia el clàssic «soldat», de tan crescut i popular consum.

No sé quan va ser que a aquestes dues begudes s'afegí també el «fruit-xampany», més picant; no podria dir la base de la seva composició, potser de taronja?, però al mateix temps fortament picant...

Eren moltes les caixes d'aquestes begudes casolanes que entraven als cafès. El consum era general. Tot i que hi havia algun altre fabricant a Mataró, la producció feta per la marca Jané era potser la més rellevant i coneguda.

Tornem al local. Davant mateix del taulell quedava un espai que servia per situar el piano i l'orquestra quan els balls de Carnestoltes, especialment, donaven el to a aquesta part de la sala.

Abans de parlar d'aquest Carnestoltes, vull recordar el personatge que, assegut al piano, feia les delícies dels oients, sempre atents a les seves melodies. Es deia Fugonini, fill de Fugonini pare, que tenia una botiga de fogons a la muralla de Sant Llorenç. No hem d'oblidar que, encara a la nostra ciutat, aquests senzills estris casolans de terra cuita s'utilitzen a moltes cases, tant per coure i escalfar com per fer-hi amb llenya unes sucoses i oloroses costelletes de xai. Aquest xicot vestia quelcom personal, i per corbata una xalina, un llacet negre de cinta, no molt ample, a exemple dels artistes i pintors d'aquesta primera centúria de segle. Tenia els braços curts; això feia que per arribar a les tecles s'hagués d'acostar força al piano; no massa alt, també els peus, just, just, arribaven als pedals.

Recordo haver-li escoltat moltes melodies al voltant d'alguna de les taules, on també fruïen els que en aquell moment assaborien el seu cafè i puro o caliquenyo.

No em pregunteu pel tema? Clàssic, modern, ballable? Sí que era ballable el tema que hem esmentat abans. Les diades del Carnestoltes marcaven el ritme. I l'orquestra, també. Em sembla que els primers, Els Verds, començaren per ací. No us ho asseguro.

La sala, en aquells dies de Carnestoltes, s'omplia de gom a gom. Fins i tot el lloc on hi havia els dos billars, al fons del local, quedava gairebé insuficient. Com veurem ací, eren ja dos els billars que ajudaven al negoci de l'avi. I per no molestar els jugadors en la concentració de la jugada, aquells biombos en tapaven la visió. Doncs sí, aquests balls de Carnestoltes eren molt lluïts i multitudinaris. El local quedava curull de gent.

Dues fileres de cadires al voltant de la sala emmarcaven la pista dels balladors. Hi havia un devessall de confetis i serpentina, mentre les parelles ballaven al

ritme de la música d'aquells dies. Recordo potser més la música americana, fox-trot, one-step, etc, sense deixar de banda els melodiosos valsos ni els més airosos pas-dobles. I quan amb el vals tocava el punt final del programa, l'ambient ja caldejat arribava al màxim esplendor. Les parelles ballaven, i als peus gairebé tenien aquells dos pams de paperets de colors.

Nosaltres, pare, mare, iaia i els dos fills, fèiem cap a casa. L'avi era el darrer a tancar el local.

Tot i aquell devassall de caire lúdic, l'avi havia obert el cafè perquè s'hi aixoplugava la Societat Artística Literària, SAL, entitat formada per persones no massa conegudes per mi, però que, pel seu nom, estaven influïdes de quelcom més que del ball i el lleure social.

Així doncs, de tant en tant, el lloc es convertia en un cenacle de gent socialment donada a temes més artístics o intel·lectuals. Una de les conferències que sempre he recordat, entre moltes de les quals ni recordo el nom ni el tema, fou aquella d'Amadeu Vives titulada «L'entusiasme és la sal de l'ànima». No sé per què, l'he recordat sempre. I possiblement no devia aprofundir, en aquells meus anys, massa en el tema. També vaig ser espectador de les comèdies i obres teatrals –classifiquem-ho àmpliament– que en el petit racó, a la dreta de l'entrada del local, bastint com un petit teatre el lloc, la joventut oferia al públic.

El teatre, aquest de debò també hi era, s'aixoplugava al primer pis. Era teatre, però allà es feia l'assaig. M'explico. L'avi devia concertar que els components d'una companyia fessin els seus assaigs en una no massa gran estança al costat de la galeria d'aquest primer pis. El director, autor molt conegut a la ciutat, era el senyor Tomàs Ribas i Julià, crec que també poeta i autor de diverses obres teatrals. L'actriu principal, l'esposa del director, era la senyora Eduvigis Tarròs. No puc allargar-me massa en el coneixement de l'activitat de la companyia. Només em serveix com a referent d'aquests records. Jo, alguns vespres, que era quan assajàvem, pujava al pis i feia d'espectador.

No podem deixar encara de banda aquest primer pis, perquè hi vaig fer, i encara no sé per què ni com, una espectacularitat –potser un qualificatiu massa suau–, com és encendre en un racó de l'estança un foc, al costat d'un d'aquells biombos ja vell i atrotinat, junt amb altres malendreques, també de caire combustible.

Vaig espantar-me. Tot i maldant per apagar-lo, afortunadament així va ser. Els crits de les noies del costat de la galeria de cal senyor Opisso, enfilades i traient el cap per damunt de la tàpia, feren que l'avi pugés per aclarir aquell aldarull i cridòria. Com deia, afortunadament de la facècia només quedà una forta pudor de socarrim i l'estança envoltada encara d'una nebulosa de fum. Una nebulosa fou també el motiu pel qual l'avi tancà el cafè del carrer Nou. Recordo uns passos per continuar el negoci al Café del Centro. L'avi en coneixia els cafeters titulars. Crec, però, que no va passar d'un assaig per continuar el negoci.

Cert fou que provisionalment el taulell, les taules i les cadires, la del joc del burro, els biombos, les cafeteres i totes les endergues van ser encabides en un local petit del carrer 27 de Gener, cara a la baluerna d'amunt que feia de tàpia als horts que tenien les monges de les Tereses en el seu convent, o sia, tot el quadrangle que avui ocupa la plaça de les Tereses.

Era una estança de poca capacitat que durant uns mesos, més d'un any, fou la seu en la qual l'avi aconseguí de portar molts dels clients que havia aconseguit amb els anys a través dels seus anteriors establiments.

Jo, com que llavors encara anava als Maristes del carrer de Sant Josep, m'havia atansat a aquest local provisional, i ara el tenia més a mà en anar i venir d'estudi. El lloc, naturalment, era potser més tranquil i potser no tan concorregut com el del carrer Nou. Aquí, la petitesa del local obligava a una particular distribució.

Tot i això, hi cabia quelcom més curt el taulell i la nevera, i al racó més fosc, darrera d'aquells biombos, la taula de joc amb el seu verd llampant ben visible. Com que el local tenia el sostre força baix, figureu-vos la quantitat de fum que s'hi acumulava aquells dissabtes a la nit i diumenges a la tarda.

L'avi, bon crupier, anava repartint les cartes, i a cada jugada aquells cèntims –només cèntims, encara el diner es mesurava fraccionat– que, tot i la seva petitesa, el calaix quedava curull d'aquella moneda de menys valor. Aquests guanys farien incrementar els altres, que amb el transcurs dels anys l'avi havia aconseguit per comprar un terreny i fer aixecar el nou cafè de la història.

Gairebé tardà un any i mig. Temps suficient, però, perquè aquesta vegada l'amplitud de l'edifici fos prou folgat per encabir tots els elements que havien configurat els altres cinc cafès d'aquesta història. La d'ara continuaria al Camí Ral. A més, els avis hi tindrien una estança per a dormitori, una cuina prou gran per encabir-hi les altes i rodones cafeteres on es feia el cafè a través dels filtres i aigua bullent.

Hi havia lloc al pati, sota teulada d'uralita, per bastir-hi un gros safareig i també per torrar el cafè. Aquella torradora, un cilindre de ferro en el qual s'encabia la llenya que, encesa, anava torrant el cafè, dipositat en una bola sostinguda per dos eixos, que l'avi li anava donant voltes amb una maneta.

Era o havia estat, fins aquells dies, el secret de torrar el gra en el seu punt just, i després moldre'l a mà amb un molinet de força capacitat, d'on sortia aquell polsim d'aroma altament agradable a l'olfacte.

Els dies que «tocava» fer-ho, aquesta sentor arribava al carrer. Un cafè, el gra del qual entrava a la casa en sacs, sembla recordar, de quaranta o cinquanta quilos i de procedència americana, Caracas, Colòmbia...

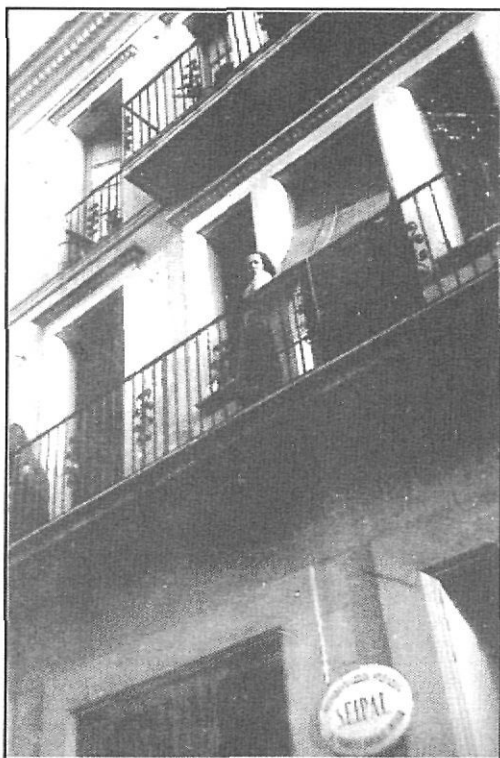
No en va, la gent del veïnat i dels carrers del voltant molts dies venien a buscar el cafè que l'avi havia deixat al seu punt just d'aroma i sabor.

Més avall, quedava encara una bona llargada d'eixida, on el fons, sota teulada, serviria per als mals endreços; al davant, amb un galliner força ampli, hi havia encara lloc per a gàbies de conills i prou lloc a la terra per plantar tomaqueres o flors. Dues pruneres, una de clàudia i l'altra de les que en dèiem japonesa, arrelaven força bé i durant uns anys feren delicioses fruites de bon paladar.

Aquests anys foren els de més feina, tant per a l'avi com per a la iaia i els pares. Com hem dit, ara som al Camí Ral, a tocar de la Ronda, gairebé al costat del garatge d'en Llibre. Tres grossos plàtans al davant de la casa ombregen la vorera de la carretera; perquè és la carretera que ens ve de Barcelona. Hi passen molts carros, no tants automòbils, per això podem dir que no és un carrer massa, massa sorollós. Al costat del garatge d'en Llibre, a tocar, hi ha el camp dels soldats. Un ampli camp on el regiment d'artilleria de guarnició a la ciutat fa exercicis militars. I nosaltres, els nois del carrer i els del voltant, jocs i trapelleries. Però aquesta és una altra història. També serveix perquè hi plantin el seu fabulós món diferents circs d'aquells anys, el Krone, l'Americano...

És aleshores quan l'avi treu taules al carrer, aprofitant aquestes eventuals vingudes, per fer uns guanys ben sucosos. De totes maneres, ací el públic més adicte és el de pagès. Recordem que bona part d'aquest Maresme és proveïdor de Barcelona. Cada dia, cada matí, molt de matí, de nit vaja, corrues de carros carregats de verdura i hortalisses fan camí cap a la capital. En vénen des de les Cinc Sènies i de més enllà. El carreter, en aquest llarg trajecte, té distribuïdes les seves parades. La barreja, el cigaló o la copa de conyac, la trobarà al seu pas, tot i que el cafeter s'haurà llevat molt d'hora.

L'auge del cafè, però, vindrà quan al seu costat s'instal·li l'edifici de dues plantes, amb un gran i llarg magatzem, de l'empresa SEIPAL, Societat Exportadora i Importadora de Productes Agrícoles Limitada.

Coves i més coves són descarregats per aquesta exportació. Gairebé és durant un mes que el cafè de l'avi no para. La mare i la iaia, tampoc. Es serveixen esmorzars de truita amb pa amb tomàquet, encara que el tragit més gran són les begudes. No és un mes massa calorós, però els coves pesen i la feina és quelcom frenètica i gens adormida.

Hi ha també una altra exportació, la del pèsol, sobretot de l'indià. No comporta tant moviment, però hi haurà uns anys que déu n'hi do. A més, la societat negocia amb altres productes que entren i surten constantment del magatzem.

I, com he dit, entre temporada i temporada hi ha dates que fiten l'anyada. Aquella de la vinguda de tal o qual, la de la cursa de cotxes que, a velocitats força anormals, fan la baixada per la Ronda, tota a punt i regada, adobat el seu ferm i no massa ben adequat per a les velocitats dels automòbils d'aquells dies. Aquell any en què desaparegueren els forats, els bassots, de l'antiga carretera, i unes magnífiques llambordes s'estendrien al llarg del recorregut urbà.

O quan a la Ronda, al camp dels soldats, s'hi aixecarien algunes fàbriques que començaven l'alineació, i que acabarien menjant-se les desferres que amb tants anys s'anaven acumulant a la vastitud d'aquell camp.

I encara abans, una altra vinguda d'aquells grans circs..., amb aquells «carromatos» luxosos, brillants, espectaculars, com les funcions que es feien a la gran carpa estesa al mig del parc, i els animals ferotges que també lluien en els grans rètols de propaganda del circ.

Al cafè, igualment hi campejaven aquells rètols de llauna com quadres, al·lusius dels articles que servia la casa. El de l'Anís del Mono, el del Cinzano, i d'altres que havien aconseguit per tota la ruta dels cinc cafès. Malgrat els canvis de lloc, hi era present un dels billars i també els biombos que ara tapaven el fons del local, on es trobava la vella taula de joc del «burro», entre altres andròmines.

Mataró, la meua ciutat, anava canviant. No tant el cafè de l'avi, que ací, al Camí Ral, s'anava consolidant com el cafè del barri. Els carros, a la matinada, feien camí cap a Barcelona. Els dissabtes a la nit i els diumenges el fum del local era espès, espessíssim, ple de fumadors, de jugadors de cartes i de dòmino.

Malgrat les llambordes, els plàtans feien bona ombra a l'estiu a l'ampla vorera, on només alguna vegada s'estacionava algun carro o tartana. L'espai entre l'edifici de la Seipal i les serres de can Bachs encara no estava edificat, era racó de deixalles de tota mena.

A l'altra banda, el garatge d'en Llibre trigaria temps a ser un ampli espai per a l'entrada d'automòbils. Al camp dels soldats, l'edificació era encara lenta.

Eren uns anys d'agitació política, encara que Mataró no fos massa destacada en aquestes lluites. De sobte, però, aquell juliol de 1936 capgiraria profundament la tranquil·litat del baral.

Des del cafè de l'avi, aquells dies de juliol, vaig veure com al davant del garatge d'en Llibre baixaven d'un camió milicianos i milicianes, fent gatzara amb fusell, pistola o màuser a les mans, s'acostaven al cafè i demanaven beguda. L'avi estava espantat però serè. Afortunadament, sortiren després de satisfeta la set. A mi, no em feren cap gràcia les cares i els vestits-granotes de miliciano. Veia que la revolució no era massa afalagadora, l'envolt amb els homes i dones que n'eren protagonistes.

Molt més em frapà aquella llarga corrua de camions i camionetes plenes a vessar de matalassos i atuells de tota mena, i d'homes força cridaners armats tots de fusells o altres estris de guerra, que durant moltes hores d'aquell matí quedaren parats al mig de la carretera. Era poc més enllà de les primeres hores de la tarda, que la columna «Malatesta» rempenia el seu camí... Algunes de les veus que se sentien era que «s'havia fet justícia...». Bé, però això ja és una altra història.

Vicenç Arís i Julià

